

Nr 24.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet ha på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1948 till och med den 9 januari 1949 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

justitieärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

utrikesdepartementsärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

försvarsärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

socialärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

kommunikationsärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

finansärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

ecklesiastikärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

jordbruksärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

handelsärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

inrikesärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949;

folkhushållningsärenden från och med den 16 januari 1948 till och med den 3 januari 1949.

Därjämte ha på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats utdrag av följande efter den 9 januari 1949 i statsrådet förda protokoll, i vad de avse:

dels ärende nr 42 i protokollet över finansärenden för den 21 januari 1949 angående indrivning av restförd kvarstående skatt, m. m.;

dels ärende nr 33 i protokollet över finansärenden för den 28 januari 1949 angående försäljning av allmänna arvsfonden tillhöriga fastigheten $\frac{1}{4}$ mtl Eskedalen 1^a i Västra Vingåkers socken;

dels ock ärende nr 27 B i protokollet över justitiedepartementsärenden för den 25 februari 1949 om inrättande av tillfälliga sinnessjukavdelningar inom fångvården, m. m.

Slutligen har på därom framställd begäran till utskottet överlämnats generalordern den 4 februari 1949 angående repetitionsövningar år 1949 jämte därtill hörande handlingar.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tilllämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

B.

Granskningen har ej heller givit utskottet anledning till anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot någon ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 5 maj 1949.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Gottfrid Karlsson, Karl August Johanson, Elmgren, Herlitz, Mattsson, Björck, Lindén, Björkman och Sandberg; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Fast, Pettersson i Norregård, Nilsson i Göteborg, Swedberg, Norén, Nolin, Spångberg, Olsson i Mora och Hammar.

Reservationer:

I.

(Protokoll över justitiedepartementens ärenden den 25 februari 1949.)

av herrar *Lundgren, von Friesen* och *Olsson* i Mora, vilka anfört:

»På föredragning och hemställan av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, förordnade Kungl. Maj:t den 25 februari 1949 om vissa åtgärder med anledning av den starkt ökade arbetsbelastningen inom fångvården. Beslutet innebär i huvudsak att de arbetskrafter vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid statens sinnessjukhus, som förut omhändertagit sinnesundersökningen av icke häktade, jämväl skola anlitas för undersökningar av häktade. Det har ålagts läkare vid rättspsykiatrisk avdelning att i den omfattning medicinalstyrelsen föreskriver verkställa sinnesundersökning av dem, som för sådan undersökning intagits på sinnessjukavdelning vid fångvården.

I 6 kap. sinnessjuklagen den 19 september 1929, vilket kapitel erhållit sin nuvarande lydelse genom lag den 22 juni 1945, äro bestämmelser meddelade om sinnesundersökning i brottmål.

I 41 § under nämnda kapitel heter det att om anledning föreligger till antagande att den som är misstänkt för brott begått brottet under inflytande av sådan sjuklig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, skall domstolen förordna om sinnesundersökning enligt vad i lagen sägs, där ej av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehörlig.

I 42 § första stycket stadgas, att sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, skall verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare.

I 43 § sinnessjuklagen finnas bestämmelser om sinnesundersökning av den, som befinner sig på fri fot. Undersökning skall i sådant fall verkställas av läkare, som för dylikt ändamål är anställd vid statligt sinnessjukhus.

Motivet för åtgärden är att arbetsbelastning och väntetid minskar vid fångvårdens anstalter. Det måste dock framhållas, att en motsvarande ökning äger rum för de på fri fot varande. Någon allmän förkortning av väntetiden är sålunda icke att vänta, vilket endast torde kunna ske genom att antalet läkare som verkställa undersökningarna ökar.

Jämlikt 87 § regeringsformen »må icke Konungen utan riksdagens samtycke och icke riksdagen utan Konungens någon ny lag göra eller gammal avskaffa». I här relaterade fall har dock Kungl. Maj:t utan riksdagens hö-

rande vidtagit åtgärder som uppenbarligen stå i strid mot sinnessjuklagens bestämmelser. Med anledning härav ha vi ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen böra göras mot föredragande departementschefen statsrådet Zetterberg.»

II.

(Protokoll över utrikesdepartementsärenden.)

av herrar *Herlitz, Björck, von Friesen, Swedberg, Nolin* och *Olsson* i Mora, vilka anfört:

»Framlidne ambassadören Gustaf Herman Eriksson förordnades den 27 april 1945 till sändebud i Washington från och med den 1 oktober 1945. Eriksson fick den 6 september 1947 hjärnblödning, som tvingade honom till sjukhusvistelse under tiden 6 till 22 september 1947. Han återinträdde i tjänst den 5 april 1948 men fick redan den 16 april recidiv och måste på nytt intagas på sjukhus. Han avreste till Sverige den 3 juli 1948 utan att på nytt ha återinträtt i tjänst. Från och med den 6 september 1947 till och med den 5 oktober 1948, då ambassadören E. C:son Boheman övertog ledningen av beskickningen, förestods denna — med undantag för tiden 5—16 april 1948 — av ett beskickningsråd vid ambassaden.

Den 26 augusti 1948 utnämndes och förordnades Eriksson på föredragning och hemställan av ministern för utrikes ärendena, Undén, till sändebud i Köpenhamn från och med den 1 oktober 1948. Till följd av sin sjukdom hann Eriksson dock ej tillträda denna befattning, innan han avled den 18 februari 1949.

Det förefaller anmärkningsvärt, att befattningen som chef för beskickningen i Washington under en mer än vanligt betydelsefull tid i över ett år upprätthållits på sätt som skett. Under denna tid borde förbindelserna med USA med hänsyn till Marshallplanens utarbetande, förberedelsen till Atlantpakten m. m. varit av alldeles särskild vikt och därvid förmedlats endast av en sådan första rangens kraft, som man helt naturligt söker förvärva till denna den måhända viktigaste posten inom vår utrikesrepresentation. Det är också ägnat att förvåna att regeringen trots herr Erikssons allvarliga sjukdom ansett sig böra taga hans tjänster i anspråk för en annan icke minst i dessa tider mycket krävande post som chef för beskickningen i Köpenhamn. Med anledning av här nämnda åtgärder ha vi ansett, att anmälan enligt 107 § regeringsformen bort göras mot ministern för utrikes ärendena Undén.»

III.

a) av herrar *Herlitz, Lundgren* och *Nordkvist*, vilka anförde:

»Enligt värnpliktslagen 27 § 1 mom. A a) äro de värnpliktiga, tilldelade armén, skyldiga att, på sätt Konungen närmare förordnar, fullgöra värnpliktsövningar av viss i lagen angiven omfattning, däribland två repetitionsövningar om vardera trettio dagar. Lagen anger tillika den tidrymd, inom vilken dessa övningar skola fullgöras. Sålunda skall den första repetitionsövningen fullgöras före utgången av tredje året och den andra före utgången av åttonde året efter inskrivningsåret.

Värnpliktslagens nu nämnda bestämmelser hava för det första den betydelsen att därigenom bestämmas måttet av de bördor de värnpliktiga äro underkastade, och — inom vissa gränser — den tidpunkt vid vilken de skola drabbas av dem. Det kan t. ex. icke åläggas dem att fullgöra repetitionsövningar senare än under tredje respektive åttonde året efter inskrivningen.

Värnpliktslagen innebär tillika, att Konungen har att sörja för att övningar av bestämd omfattning komma till stånd inom den i lagen angivna tidrymden. Det ankommer sålunda lika litet på Konungen att minska övningarnas omfattning, som han äger förlägga dem till en senare tidpunkt än den i lagen angivna. Att detta är lagens mening ådagalägges till fullo därav, att förändringar av denna art vid åtskilliga tillfällen genomförts med stöd av förordningar antagna av riksdagen. Så skedde exempelvis och senast vid fjolårets riksdag, då den i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen föreskrivna första tjänstgöringen förkortades med nittio dagar. Oriktig är den av statsrådet Vougt i första kammaren den 16 mars i år antydda uppfattningen, att lagens ord 'på sätt Konungen närmare förordnar' skulle lägga 'i Konungens hand att bestämma i denna fråga'.

Genom generalorderna nr 1427 och nr 1428 av den 23 april samt nr 1767 av den 30 maj 1947 ha värnpliktiga tilldelade armén 'meddelats anstånd tills vidare' med repetitionsövning eller efterutbildningsövning utan att de själva begärt sådant anstånd jämlikt 29 eller 30 §§ värnpliktslagen. Vidare ha värnpliktiga meddelats anstånd tills vidare med repetitions- eller efterutbildningsövning under 1948 genom generalorder 3863 av den 13 december 1947. Och slutligen ha genom generalorder 336 av den 4 februari 1949 vissa värnpliktiga meddelats anstånd tills vidare med repetitionsövning under 1949. I överensstämmelse härmed hava under de senaste åren repetitions- och efterutbildningsövningar anordnats med de värnpliktiga tilldelade armén i synnerligen begränsad omfattning. De i värnpliktslagen bestämda gränserna för deras inkallelse ha under detta 'tills vidare' löpande anstånd överskridits, vadan 1944 års klass icke inkallats till första repetitionsövning och 1939 och 1940 års klasser icke inkallats till andra repetitionsövning vid armén under den tid, då de enligt värnpliktslagen voro skyldiga att fullgöra sådana.

Sedermera hava genom generalorder nr 336 av den 4 februari 1949 ifrågasatt årsklasser inkallats till repetitionsövningar efter det nämnda tid förlupit.

För dessa åtgärder kan uppenbarligen intet stöd hämtas ur värnpliktslagen 27 § 3 mom. B, som endast med häsyn till utbruten farsot eller andra utomordentliga förhållanden möjliggör förordnande, 'att tjänstgöring skall taga sin början eller återstående del därav fullgöras å senare tid än i 1 mom. föreskrives'. Att de vidtagna åtgärderna skulle äga denna grund har ej heller gjorts gällande.

Men än mindre kan till stöd för dem åberopas stadgandet i 30 §, enligt vilken 'anstånd' kan 'beviljas' i den ordning och i den utsträckning Konungen bestämmer. Sammanhanget och ordalagen göra klart, att det här är fråga om individuella befrielser, som 'beviljas' i överensstämmelse med vederbörandes önsknings. Innebure stadgandet möjlighet att helt uppskjuta anordnandet av vissa övningar, vore den i 27 § 1 mom. förekommande tidsbestämningen meningslös. De värnpliktiga bleve därmed berövade den säkerhet för övningarnas anordnade inom viss tid som denna paragraf velat giva dem. Och likaledes bleve det allmänna intresse av övningarnas anordnande just vid nämnda tidpunkt, som lagen velat säkerställa, åsidosatt.

Någon annan rättsgrund för de vidtagna åtgärderna har icke ifrågasatts och läser icke heller kunna påvisas.

Märkligt är att dessa åtgärder uppenbarligen vidtagits utan att det klargjorts, huruvida befogenhet härtill förelegat. I första kammaren antyde statsrådet, såsom nyss nämnts, att åtgärden ägde stöd i 27 § 1 mom. värnpliktslagen. I propositionen nr 194 förklaras däremot — på ett sätt som antyder att statsrådet haft uttryckssättet i 30 § i tankarna — att de vidtagna åtgärderna hava inneburet, att de värnpliktiga 'meddelats' anstånd. Påfallande är därvid, att statsrådet ej hävdar, att åtgärderna vidtagits 'i enlighet med' värnpliktslagens bestämmelser, utan endast 'i anslutning til' dessa. Och samtidigt erkännes, att frågan om tjänstgöringsskyldigheten för dem som erhållit anstånd är 'i viss mån tveksam'.

Med detta uttalande har statsrådet själv ställt i tvivelsmål lagligheten av generalorden nr 336 av den 4 februari till den del den innebär, att vissa grupper värnpliktiga inkallats efter den tidpunkt under vilken de enligt värnpliktslagen äro skyldiga att tjänstgöra. Redan detta är anmärkningsvärt. Men för vår del kunna vi, i enlighet med vad ovan anförts, icke stanna i tvivelsmål rörande denna rättsfråga. Vi finna det tvärtom tydligt, att värnpliktslagens regler åsidosatts.

Det avgörande felet har emellertid icke begåtts vid denna inkallelse, utan därigenom att statsrådet dessförinnan försummat att vidtaga åtgärder för ifrågasatt grupper inkallande inom den tid, då de enligt värnpliktslagen voro skyldiga att tjänstgöra.

Att regeringens avsikt att under 1948 ej anordna repetitionsövningar anmälts för riksdagen i 1948 års statsverksproposition och icke föranlett någon invändning från dess sida, är utan betydelse, enär värnpliktslagens

ordning ej kan i sådan form rubbas. Ifrågasättas kan också, om ej riksdagen, i den mån den på detta sätt tog ståndpunkt, i brist på klargörande utredning föreställde sig, att antingen repetitionsövningarna trots deras uteblivande 1948 skulle kunna anordnas inom den i värnpliktslagen angivna tidsramen eller också riksdagens samtycke till deras inställande eller uppskjutande i vederbörlig form — d. v. s. genom ett förslag till förordning — inhämtats. Framhållas må ävenledes, att icke ens i denna formlösa ordning något slags godkännande inhämtats vare sig av de åtgärder som vidtogos under 1947 och som ledde till inställandet av övningarna under 1948 eller av den inkallelse som ägde rum i februari 1949.

Med anledning av vad sålunda förekommit hava vi ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen böra framställas mot statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Vougt.»

b) av herrar *von Friesen* och *Dickson*, som deltagit i förevarande ärendes behandling endast i vad avser frågan om meddelande av anstånd och inställandet av repetitionsövningar 1948, och som i denna del anslutit sig till den under a) avgivna reservationen.

c) av herrar *Jones Erik Andersson*, *Björck*, *Swedberg*, *Nolin* och *Olsson* i Mora, som anslutit sig till den under a) avgivna reservationen, i vad den avser de genom generalordern nr 336 av den 4 februari 1949 beslutade inkallelserna av värnpliktiga, därvid herr *Nolin* önskat anmäla, att han i övrigt ej deltagit i ärendets behandling.

IV.

(Protokoll över socialärenden den 21 juli, den 8 oktober samt den 17 december 1948.)

av herrar *Björck*, *Bror Nilsson*, *Pettersson* i Norregård och *Löfroth*, vilka anført:

»Genom kungörelse den 24 maj 1948 ledigförklarades i Post- och Inrikes Tidningar femton befattningar som länsbostadsdirektörer. I kungörelsen angavs, att tjänsterna ledigförklarades under villkor av riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 218 till 1948 års riksdag i den mån dessa tjänster icke komme att utan ansökan besättas med eller uppehållas av nuvarande personal inom egnahemsorganisationen. Såsom kompetensvillkor uppställdes erfarenhet av statlig och kommunal förvaltning varvid genom praktisk verksamhet i kommunalt förhandlingsorgan eller liknande förvärvad erfarenhet skulle räknas sökande till godo som särskild merit.

Ett hundratal ansökningar inkommo, däribland från fem ordinarie egnahemsdirektörer och en t. f. egnahemsdirektör.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 149/1948 angående organisationen av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område m. m. diskuterades egnahemsdirektörernas placering i samband med omorganisationen av lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna. Föredragande departementschefen yttrade härom:

'Vad angår de ordinarie befattningshavarna inom egnahemsorganisationen uppkommer till en början frågan om särskilda övergångsanordningar beträffande egnahemsdirektörerna. Såsom kommittén framhållit, torde icke samtliga nuvarande ordinarie egnahemsdirektörer kunna påräkna befordran till lantbruksdirektörer. Då jag icke anslutit mig till kommitténs förslag om inrättande av förste lantbrukskonsulentbefattningar kan jag ej heller räkna med den av kommittén anvisade möjligheten att egnahemsdirektör, som ej utnämndes till lantbruksdirektör, skulle erhålla befattning som förste lantbrukskonsulent. Däremot torde det kunna antagas, att någon eller några av egnahemsdirektörerna — liksom även andra befattningshavare inom egnahemsorganisationen — kunna placeras inom den bostadspolitiska organisationen.'

I jordbruksutskottets utlåtande nr 27 över samma kungl. proposition uttalar utskottet på denna punkt följande.

'Utskottet finner det under sådana förhållanden befogat, att i samband med omorganisationen av rationaliseringsverksamheten frågan överväges om särskilda övergångsanordningar för de egnahemsdirektörer, som ej i samband med omorganisationen befordras till lantbruksdirektörer eller inom den bostadspolitiska organisationen erhålla tjänst i högre lönegrad än den de nu inneha.'

Genom kungörelsens avfattning vid länsbostadsdirektörstjänsternas ledigförklarande fick man den uppfattningen, att socialdepartementet tänkte beakta de uttalanden, som gjorts av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet och som godkänts även av riksdagen enligt referaten här ovan. Så blev emellertid icke fallet. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 juli 1948, nr 9, den 8 oktober 1948, nr 31, samt den 17 december 1948, nr 57, hava 20 länsbostadsdirektörer utnämnts, varvid endast en egnahemsdirektör kommit i fråga, nämligen i Gotlands län.

Det bör här bemärkas, dels att egnahemsdirektörerna utnämnts av Konungen och dels att de under många år sysslat med den statliga bostadsförbättring och långivning till egnahemsbyggande, som nu skulle överflyttas från egnahemsnämnderna till de nya länsbostadsnämnderna. De hade under denna verksamhet även förvärvat lång erfarenhet av samarbete med kommunernas hälsovårdsnämnder. Överhuvud kan sägas, att deras verksamhet och kompetens gjort dem särskilt skickade för att sköta befattningen som länsbostadsdirektörer. Den omständigheten, att några av de sökande egnahemsdirektörerna voro till åren komna, borde icke lagts dem till last då det här gällde en enkel befordran inom det verksamhetsområde och under det departement där vederbörande tidigare bedrivit en mångårig och väl vitsordad tjänstgöring.

Åsidosättandet av den mångåriga och rika erfarenhet, som egnahemsdirektörerna måste anses besitta och som kunnat nyttiggöras genom deras ut-

nämmande till länsbostadsdirektörer, ter sig ännu mera märklig, när man studerar de utnämndas meritlistor. Därvid får man ett starkt intryck av att en otillbörlig hänsyn tagits till den sökandes politiska verksamhet. I alla händelser har här grundlagens regel om förtjänst och skicklighet såsom enda befordringsgrund icke blivit följd.

Med anledning av vad sålunda förekommit ha vi ansett anmärkning enligt § 107 regeringsformen böra göras mot föredraganden, statsrådet och chefen för socialdepartementet Möller.»

V.

av herrar *Jones Erik Andersson, Herlitz, Björck, Björkman, Pettersson* i Norregård, *Nolin, Olsson* i Mora, *Nordkvist* och *Löfroth*, vilka anfört:

»Föregående års riksdag bemyndigade Kungl. Maj:t att godkänna uppgjort förslag till avtal mellan Aktiebolaget Aerotransport (ABA) och Svensk interkontinental lufttrafik aktiebolag (SILA) om sammanförande av den svenska reguljära luftfarten i ett företag och anvisade i samband därmed 5 miljoner kronor till teckning av aktier i ABA. Avsikten var, att staten till pari skulle teckna det antal aktier, som erfordrades för att statens aktieandel skulle uppgå till högst 30 miljoner kronor. Det verkliga medelsbehovet kunde dock ej för det dåvarande angivas, enär detta bl. a. vore beroende av blivande värdering av ABA:s rörelse.

I samband härmed beslöt riksdagen, att lån ur luftfartslånefonden skulle under i statsrådsprotokollet angivna villkor beviljas för inköp av flygplan, motorer m. m. Detta innebar utvidgade lånemöjligheter med avseende å såväl låneobjekten som lånebeloppen. Statsutskottet (utl. 94) uttalade viss tveksamhet rörande lämpligheten av att i förordad omfattning vidga möjligheterna att bevilja lån ur luftfartslånefonden men ville icke motsätta sig förslaget. Utskottet förutsatte emellertid, att låneverksamheten inom de uppdragna gränserna bedreves med tillbörlig försiktighet. Detta statsutskottets uttalande lämnades av riksdagen utan erinran.

Den 18 oktober 1948 upptogo riksbanksfullmäktige väckt fråga om viss kredit till ABA. I protokollet för denna dag finnes antecknat, att före sammanträdet fullmäktiges ledamöter tillställts en inom kommunikationsdepartementet uppgjord, den 15 oktober dagtecknad promemoria angående ABA:s ekonomiska läge. Vid kontakt med kommunikationsdepartementet i samband härmed delgavs riksbanken departementets synpunkter på frågan. Från departementets sida befarade man bl. a., att den likviditetskris, i vilken ABA befann sig under de pågående värderingsförhandlingarna, skulle oförmånligt inverka på företagets förhandlingsläge och därmed även föranleda ökning av de utgifter, som statsmakterna enligt vad ovan framhållits bundit sig för i och för sammanslagningen.

Vid protokollet för den 21 oktober finnas fogade dels inom riksbanken upprättad promemoria om de förhandlingar som förts i ärendet, och dels skrivelse i ärendet från kommunikationsministern till riksbankschefen Rooth. Enligt denna skrivelse hade kommunikationsministern för avsikt att framdeles föreslå Kungl. Maj:t att hos riksdagen äska det anslag, som erfordrades för fullgörande av statens skyldigheter enligt det inledningsvis nämnda avtalet, och att förelägga riksdagen förslag om ökning av luftfartslånefonden i åtminstone den utsträckning, som erfordrades för överflyttning av den kredit, riksbanken kunde komma att lämna ABA till lån ur fonden. I den ovan nämnda inom riksbanken upprättade promemorian finnes vidare omnämnt, att kommunikationsministern uttalat, att han ansåge det angeläget att riksbanken beviljade krediten.

Vid fullmäktiges sammanträde den 26 oktober 1948 beslöto fullmäktige efter ytterligare förhandlingar bevilja ABA en förlagsväxelkredit intill den 1 april 1949 med ett belopp av högst 15 miljoner kronor. Direkt säkerhet för krediten fordrades icke.

I det ovan relaterade händelseförloppet, som redan varit föremål för riksdagens revisorers och bankoutskottets uppmärksamhet, har konstitutionsutskottet endast att uppmärksamma, vad statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet åtgjort i ärendet.

Det framgår av de handlingar, som stått till utskottets förfogande, att statsrådet såväl som tjänstemän inom kommunikationsdepartementet aktivt deltagit i de förhandlingar, som föregingo beviljandet av krediten till ABA, att behovet av nämnda kredit utförligt utvecklats i en inom kommunikationsdepartementet upprättad, den 15 oktober daterad och till bankofullmäktige överlämnad PM, att statsrådet uttalat, att han ansåge det angeläget att riksbanken beviljade krediten och att han i skrivelse till riksbankschefen förklarat, att han ämnade framdeles föreslå Kungl. Maj:t att hos riksdagen äska det anslag, som erfordrades för fullgörande av statens skyldigheter enligt ovan nämnda avtal, och att förelägga riksdagen förslag om ökning av luftfartslånefonden i åtminstone den utsträckning, som erfordrades för överflyttning av den kredit riksbanken kunde komma att lämna ABA till lån ur fonden.

Detta tillvägagångssätt synes oss anmärkningsvärt. I och för sig kan väl intet vara att invända emot att ledamöter av regeringen träda i förbindelse med riksbanken och därvid uttala önskemål om åtgärder ankommande på denna. Vad i nu förevarande ärende förekommit synes emellertid ur två synpunkter anmärkningsvärt.

Det är uppenbart, att statsrådets åtgärder kunna kännetecknas som en stark påtryckning. Med hänsyn till den ställning riksbanken intager framstå sådana påtryckningar från regeringshåll som betänkliga. I ett politiskt läge, där regeringen intager en mycket stark ställning, har man rätt att förvänta, att den i detta hänseende skall iakttaga en särskild återhållsamhet. Vad det gäller är att undvika, att riksbanken blir ett instrument för

regeringens ekonomiska politik; erfarenheter från äldre tider visa noggsamt vådorna i en sådan utveckling.

Anmärkningsvärt är för det andra den förbindelse statsrådet avgivit i ärendet. Formellt sett gick denna förbindelse visserligen ej ut på annat än att statsrådet skulle föranstalta om framläggande av vissa förslag till riksdagen. Det är emellertid uppenbart, att det som för riksbanksfullmäktige var av avgörande betydelse var den genom denna förbindelse skapade förvisningen om att de i utsikt ställda förslagen skulle komma att bifallas av riksdagen. Statsrådet måste hava varit medveten om att han sålunda i verkligheten iklädde sig en förbindelse även å riksdagens vägnar. Detta förfaringssätt framstår som särskilt betänkligt i betraktande av att riksdagen några månader förut manat till försiktighet med utnyttjande av redan förefintliga möjligheter till kreditgivning.

Vad som åstadkommits genom statsrådets ingripande är en kreditgivning, som riksbanksfullmäktige, enligt vad handlingarna utvisa, icke synas ha funnit försvarlig under någon annan förutsättning än att riksdagens i utsikt ställda beslut i sinom tid komme till stånd. Riksdagen har därigenom ställts i ett tvångsläge i valet mellan att bifalla vad Kungl. Maj:t sedermera föreslagit till riksbankens befriande från det gjorda engagementet eller att åstadkomma, att detta otillfredsställande engagement fortfarande får belasta riksbanken.

Vi hava icke kunnat finna, att ett sådant tvångsläge var för handen, som möjligen kunnat motivera det av statsrådet tillgripna tillvägagångssättet. Det synes av handlingarna framgå, att det varit möjligt att på andra vägar tillgodose ABA:s kreditbehov. Och när det ansågs lämpligast att för detta ändamål anlita det allmänna, hade det riktiga varit att framlägga proposition därom vid höstriksdagen. De skäl mot framläggande av en sådan proposition, som framlagts i kommunikationsdepartementets PM den 15 oktober, hava icke kunnat övertyga oss. Att framställning i saken icke gjordes till riksdagen framstår som särskilt betänkligt med hänsyn till storleken av den kredit som frågan gällde.

Vad som förelupit synes oss särskilt ägnat att ingiva oro med hänsyn till konsekvenserna. Om riksbanken anlitas såsom ett instrument för genomförande av föranstaltningar, som ankomma på riksdagens beslut, innebär det antingen att riksbankens penningvårdande verksamhet äventyras eller ock att riksdagens anslagsbeviljande myndighet åsidosättes.

På grund av chefens för kommunikationsdepartementet, statsrådet Nils-sons, medverkan vid tillkomsten av riksbanksfullmäktiges beslut om kredit åt AB Aerotransport hava vi på nu anförda skäl ansett anmälan mot honom böra göras enligt § 107 regeringsformen.»

VI.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 26 november 1948.)

av herrar *Björck, von Friesen* och *Swedberg*, vilka anförde:

»Vid väg- och vattenbyggnadsverkets kameralbyrå, kamrerarekontoret, inrättades från och med den 1 juli 1948 en ny befattning, nämligen en kontorsskrivarettjänst i Ce 19. Till den angivna befattningen anmälde sig två sökande, nämligen kansliskrivaren Esther Vilhelmina Blom, född Dahlbäck, och dåvarande kontorsskrivareaspiranten Nils Iwan Ericson. Genom beslut den 14 september 1948 antog och förordnade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Ericson att från och med den 1 oktober 1948 och tills vidare vara kontorsskrivare i lönegraden Ce 19 vid väg- och vattenbyggnadsverket.

Rörande ifrågakvarande befattning finnas inga kompetensföreskrifter.

Över utnämningen besvarade sig hos Kungl. Maj:t den 9 oktober 1948 fru Blom. Härvid erhöLL fru Blom stöd från Civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund (CST) och Väg- och vattenbyggnadsverkets tjänstemannaförening. Kungl. Maj:t fann emellertid den 26 november 1948, på föredragning och hemställan av chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Nilsson, ej skäl göra ändring i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens beslut.

Beträffande klagandens respektive den utnämndes meriter utvisa handlingarna i ärendet följande:

Fru Bloms utbildning bestod av folkskola samt en stenografi- och maskinskrivningskurs. Hon anställdes den 5 april 1913 som extra skrivbiträde hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och avancerade där till kansliskrivare i lönegraden Ca 15. Till denna befattning konstituerades hon den 1 juli 1942. Sedan den 1 augusti 1938 tjänstgör fru Blom som styrelsens kassör. Fru Bloms sammanlagda tjänstetid vid väg- och vattenbyggnadsverket var sålunda vid tiden för ansökningstidens utgång omkring 35 år och 2 månader. Av det till besvärshandlingarna fogade tjänstgöringsbetyget framgår, att hon i sin tjänstgöring hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ådagalagt synnerligen framstående skicklighet, berömvärt nit samt berömvärd noggrannhet och ordning.

Ericson, som är född 1918, utexaminerades år 1936 från Påhlmans handelsinstitut. Vid tidpunkten för ansökningstidens utgång hade han tjänstgjort cirka 4 år och 4 månader vid väg- och vattenbyggnadsverket. Han anställdes under januari 1944 och tjänstgjorde först på dåvarande hamnbyrån, varifrån han den 1 juli 1946 överflyttades till kameralbyrån. Ericson hade även under omkring 3 år och 4 månader tjänstgjort som kontorist vid statens vattenfallsverk. Hans sammanlagda tjänstgöringstid i statlig tjänst utgjorde sålunda cirka 7 år och 8 månader. Ericson hade dessutom tjänstgjort som kontorist i enskild tjänst i omkring 2 år.

Fru Blom framhöll bl. a. i sin i det föregående omnämnda besvärslaga, att hennes tjänstgöring som kassör omfattade förutom vanliga kassagöromål

även bokföring jämte andra med en dylik tjänst följande, kvalificerade arbetsuppgifter. Hon borde alltså ha goda förutsättningar att även fullgöra med den nya tjänsten förenade göromål, i huvudsak granskning av reseräkningar, dispositionsbokföring över tjänsteresor m. m. Därtill kom, att Ericson under sin tjänst icke fullgjort arbetsuppgifter, som bättre kvalificerade honom för den tjänst, varom vore fråga. Vid dess tillsättande syntes man alltså icke ha tagit hänsyn till att fru Blom hos styrelsen fullgjort en väl meriterad, kvalificerad tjänstgöring under en tid, som med icke mindre än nära 28 år överstege Ericsons tjänstetid hos styrelsen.

I sitt till Kungl. Maj:t med anledning av besvärsskriften ingivna yttrande framhöll väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bl. a., att den ifrågavarande befattningen ersatte en förutvarande amanuens tjänst. I samband med ett omnämmande, att kamrerarekontoret hade ytterligare en kontorsskrivartjänst, som innehades av kvinnlig befattningshavare med bl. a. examen från socialinstitutet, uttalades i yttrandet, att ifrågavarande befattning vore avsedd för bl. a. följande grupper av ärenden: granskning av reseräkningar och sjukvårdsräkningar samt granskning av räkenskaper till statsbidragsberättigade företag m. m. ävensom dispositionsbokföring rörande reseanslaget och kontroll över reseförskott. Av befattningshavaren fordrades därför bl. a. förmåga att tillämpa och tolka dels resereglementet och bestämmelserna om ersättning för sjukvård samt i dessa ämnen meddelade utslag av kammarrätten och andra myndigheter, dels ock vederbörande författningar och bestämmelser om statsbidrag. Då Ericson i juli 1946 placerades på kameralbyrån, hade han efter hand fått övertaga de uppgifter, som enligt vad ovan nämnts skulle ankomma på innehavaren av här ifrågavarande befattning. Han hade visat sig väl lämpad för detta arbete och städse gjort sig förtjänt av de bästa vitsord.

Beträffande klaganden framhölls i yttrandet, att hennes arbetsuppgifter alltid varit och fortfarande voro av rutinkaraktär. Detta hade självfallet, då hon utfört sitt arbete på bästa sätt, icke utgjort hinder för styrelsen att tilldela henne högsta betyget i den betygsskala styrelsen använde (= den som användes av länsstyrelserna enligt förslag i SOU 1935: 17). Vitsordet avsåg icke frågan om klagandens lämplighet för högre befattning. Det hade syntes styrelsen uppenbart, att klagandens rutinarbete inom biträdeskarriären icke — trots sin långvarighet — meriterade till eller skulle belönas med befattning i tjänstemannagrad. För sådan befordran erfordrades enligt styrelsens mening i första hand andra kvalifikationer, och styrelsen ansåg sig icke kunna räkna med att klaganden, vid den ålder hon uppnått, med fördel skulle kunna övergå till den ändrade verksamhet, varom här vore fråga.

Den 18 november 1948 avgavs påminnelser av fru Blom, som bl. a. framhöll, att hon vad beträffar teoretisk utbildning icke kunde finna att den av styrelsen förordade sökanden i detta hänseende skulle vara mera kompetent. Vad däremot anginge praktisk erfarenhet hade hon genom en lång, kvalificerad tjänstgöring i styrelsens tjänst praktiskt vunnit erfarenhet av arbetsuppgifter av olika slag, vilka måste anses vara av särskilt stor bety-

delse för nu ifrågavarande befattning. I samband med styrelsens yttrande, att den icke ansåge sig kunna räkna med att klaganden, vid sin nuvarande ålder, med fördel skulle kunna övergå till de ändrade arbetsuppgifter, varom här vore fråga, framhöll klaganden, att hon med sin långa erfarenhet av likartade arbetsuppgifter skulle kunna utan svårighet fullgöra desamma. Dessutom hade klaganden vid flera tillfällen under ett antal år prövats på arbetsuppgifter av just det slag, för vilka befattningen vore avsedd, bland annat dispositionsbokföring och kontroll över reseförskott. Vidare erinrade klaganden om att hon handhade utbetalningar i kontanter uppgående till nära fyra miljoner kronor per år, varjämte hon ombesörjde bokföring i samband härmed. Att med tillämpning av resereglementet och bestämmelserna angående ersättning för sjukvård m. m. granska reseräkningar och sjukvårdsräkningar samt biträda vid granskning av räkenskaper till statsbidragsberättigade företag kunde icke anses vara av sådan svårighetsgrad, att icke en tjänsteman med klagandens erfarenhet skulle kunna utföra desamma.

Vid den avvägning som måste ske mellan ifrågavarande båda sökande förefaller fru Bloms så avsevärt längre tjänstgöringstid utgöra ett skäl att låta henne äga företräde framför den av verket utsedde manlige medsökanden. Härtill kommer, att en jämförelse mellan de sökandes meriter icke ger företräde för Ericson. Ingendera av sökandena har studentexamen, och Ericson har endast utbildning vid Pählmans handelsinstitut utöver av fru Blom åberopade meriter. Härtill kommer, att de för den sökta tjänsten avsedda arbetsuppgifterna icke avsevärt skilja sig från dem som under en lång följd av år handlagts av fru Blom, om vilken styrelsen själv i tjänstgöringsbetyg anför 'att hon i sin tjänstgöring hos styrelsen ådagalagt synnerligen framstående skicklighet, berömvärt nit samt berömvärd noggrannhet'. Då sålunda den i 28 § regeringsformen fastslagna principen om 'förtjänst och skicklighet' såsom enda befodringsgrund icke iakttagits vid avgörande av ifrågavarande besvärssärende, ha vi ansett att utskottet bort göra anmälan jämlikt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Nilsson.»

VII.

(Protokoll över finansärenden den 1 oktober 1948 och den 28 januari 1949.)

a) av herrar *Herlitz, von Friesen, Swedberg, Nolin* och *Olsson* i Mora, vilka anförde:

»Enligt lagen den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden skall den egendom, som i arv tillfallit fonden, så ock egendom som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond för främjande av barns och ungdoms vård och fostran. I avseende å reali-

sationen av fonden tillfallande egendom gäller beträffande fast egendom, vad som med avseende å kronans fasta egendom i allmänhet är stadgat. I enlighet härmed skall försäljning av arvsfonden tillfallande fast egendom underställas riksdagens prövning. För varje budgetår i sänder har riksdagen medgivit Kungl. Maj:t generellt försäljningsbemyndigande intill viss angiven värdegräns. För budgetåret 1948/49 avser bemyndigandet försäljning av fastighet, vars taxeringsvärde uppgår till högst 40 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att till länsstyrelse delegera försäljningsrätten, därest taxeringsvärdet icke överstiger 10 000 kronor.

På föredragning och hemställan av chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, har Kungl. Maj:t genom beslut den 1 oktober 1948, nr 6, försålt den allmänna arvsfonden tillfallna fastigheten Fjällandet 1° i Lits socken, Jämtlands län, till Lits kommun för 271 000 kronor. Vid en av länsstyrelsen ombesörjd auktion avgåvos anbud dels av en enskild person å 115 000 kronor, dels av kommunen å 271 000 kronor och dels av åkeriägaren Gustav Wilhelmsson i Greningen, Lits kommun, å 280 000 kronor.

I underdånigt yttrande den 21 september 1948 hade länsstyrelsen förordnat att kommunens anbud måtte antagas. I sin motivering förutsatte länsstyrelsen att valet komme att stå endast mellan de båda högsta anbudena. Därvid yttrade länsstyrelsen:

'För egen del anser länsstyrelsen att i förevarande fall, då frågan gäller överlåtelse av större fastighet med utpräglad karaktär av skogsfastighet, det ur allmän synpunkt vore att föredraga att överlåtelsen sker till kommunen än till enskild person. Då Lits kommuns anbud icke understiger högsta anbudet med mer än 9 000 kronor, får länsstyrelsen därför av nu angivet skäl i underdånighet förorda antagande av kommunens anbud.'

Länsstyrelsen hade vid sitt yttrande fogat yttrande från lantbruksnämnden i länet. I detta förklarades, att Wilhelmsson icke syntes genom bestämmelserna i lagen den 17 juni 1948 angående inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslagen) vara förhindrad att förvärva fastigheten. Lantbruksnämnden har vidare upplyst att den beslutat i förevarande fall icke använda den kronan enligt lagen den 30 juni 1947 tillkommande förköpsrätten.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 28 januari 1949 försålt den allmänna arvsfonden tillhöriga fastigheten Eskedalen 1° i Västra Vingåkers socken till jordbruksarbetaren S. R. Larsson för en köpeskilling av 113 000 kronor. Fastigheten hade tillfallit arvsfonden efter hemmansägaren K. G. Lundberg, som avled den 14 februari 1946.

God man för allmänna arvsfonden förordnades den 3 maj 1946. Gode-mannen inkom den 10 oktober 1946 till länsstyrelsen med ansökan om försäljning av fastigheten. Länsstyrelsen överlämnade den 18 i samma månad med tillstyrkande ansökningen till Kungl. Maj:t. Proposition om försäljning av fastigheten framlades för 1947 års riksdag och bifölls. Den 25 april 1947 förordnade Kungl. Maj:t, att fastigheten skulle säljas å offentlig auktion

genom länsstyrelsens försorg. Vid å landsfiskalskontoret i Vingåker den 28 juni 1947 hållen offentlig auktion avgåvos å fastigheten följande tre högsta köpeanbud, nämligen av Larsson å 113 000 kronor, av agronomen E. Furumo å 112 000 kronor samt av Västra Vingåkers kommun å 110 000 kronor.

Sedan härefter länsstyrelsen med underdånig skrivelse den 5 juli 1947 överlämnat protokoll över auktionen å fastigheten, förklarade Kungl. Maj:t i brev den 19 december 1947, att Kungl. Maj:t med hänsyn till föreliggande omständigheter funnit skäligt godtaga det å fastigheten av Västra Vingåkers kommun avgivna köpeanbudet å 110 000 kronor. Kommunen vidblev emellertid icke sitt anbud.

Härefter vidtog ett remissförfarande, som fick sin avslutning först på hösten 1948.

Riksdagens revisorer ha i sin senast avgivna berättelse framställt erinringar i anledning av den långa tid som åtgått innan ärendet avgjordes. Beträffande revisorernas anmärkningar så ock närmare detaljer i ärendet må hänvisas till berättelsen Del I s. 85—90. Förklaringar i anledning av revisorernas anmärkningar ha intagits i berättelsen Del II s. 98—102.

Försäljning av allmänna arvsfonden tillfallande egendom skall ske efter vanliga ekonomiska grundsatsar. Det gäller att tillse, att största möjliga köpeskillning kan erhållas och tillföras fonden för utdelning av understöd till främjande av barns och ungdoms vård och fostran. Av handlingarna i förstnämnda ärende framgår, att Kungl. Maj:t beträffande fastigheten godtagit ett av kommunen avgivet anbud som med 9 000 kronor understigit det högsta av enskild person avgivna. Beslutet har fattats i enlighet med vederbörande länsstyrelsens förslag, vilket grundats på att det ur allmän synpunkt vore att föredraga att ifrågavarande såsom utpräglad skogsfastighet ansedda större fastighet tillfölle kommunen. Vid avgörandet synes sålunda jordpolitiska synpunkter ha anlagts. Detta står i strid med lagstiftarens mening. Lagen om allmänna arvsfonden bör icke utnyttjas såsom ett hjälpmedel för att nå jordpolitiska syften. För dessas tillgodoseende står annan lagstiftning till buds. Det påtalade förfarandet är till nackdel för arvsfonden icke blott på det sätt att köpeskillningen i ett enskilt fall blivit satt lägre än som varit möjligt. Det torde icke vara oberättigat förmoda, att intresset bland enskilda köpare för auktioner å allmänna arvsfonden tillhörig fast egendom kommer att minskas om det blir känt, att kommuner och andra offentliga institutioner skola äga företräde oavsett de avgivna anbudens storlek.

Vad beträffar det andra ovan redovisade ärendet ha statsrevisorerna påtalat den långa tid som åtgått för ärendets handläggning. Dröjsmålet har till väsentlig del förorsakats därav att myndigheterna övervägt en ur jordpolitisk synpunkt lämpligare disposition av fastigheten än dennas överlättande till Larsson. Detta måste såsom förut nämnts anses stridande mot syftena med lagstiftningen om allmänna arvsfonden. Revisorerna ha också framhållit, att i förevarande fall läget varit sådant, att ett uppskov med för-

säljningen varit ägnat att antingen fördyra underhållet av egendomen eller öka risken för en snabbt fortskridande värdeförsämring av densamma. Det vore vidare angeläget att ärenden rörande försäljning av allmänna arvsfonden tillfallande fast egendom handläggas med största skyndsamhet. Dessa uttalanden förtjäna att starkt understrykas.

Med hänsyn till vad vi här anfört ha vi ansett att utskottet bort göra anmälan enligt § 107 regeringsfonden mot chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss.»

b) av herr *Björkman*, som endast deltagit i förevarande ärende i vad det avser försäljningen av fastigheten Fjällandet 1° i Lits socken och i denna del anslutit sig till reservationen.

c) av herr *Arrhén*, som endast deltagit i förevarande ärende i vad det avser handläggningen under granskningsåret av frågan om försäljning av fastigheten Eskedalen 1¹ i Västra Vingåkers socken och i denna del anslutit sig till reservationen.

VIII.

(Protokoll över jordbruksärenden den 12 november 1948.)

av herrar *Herlitz*, *Björck*, *Björkman*, *von Friesen*, *Olsson* i Mora och *Hammar*, vilka anfört:

»Svenska fåravelsföreningen erhöll den 11 april 1947 Kungl. Maj:ts tillstånd att till Sverige från Storbritannien införa 25 avelsfår.

Med flyg från Storbritannien överfördes härefter den 3 juli 1947 till Sverige 24 avelsbaggar, vilka intogos i karantän i Göteborg.

Den 7 november 1947 förordnade Kungl. Maj:t, som fann dessa avelsbaggar skäligen misstänkta för att vara behäftade med den i Storbritannien förekommande smittsamma sjukdomen ögonrickettios, att djuren, därest icke desamma av föreningen under uppsikt av vederbörande karantänsveterinär utförts ur riket före den 1 december 1947, skulle dödas genom veterinärstyrelsens försorg, dock att i sistnämnda fall tre av djuren i stället finge i levande tillstånd av veterinärstyrelsen överföras till statens veterinärmedicinska anstalt för vetenskaplig undersökning rörande nämnda ögonsjukdom, varefter det skulle ankomma på anstalten att låta döda dessa djur, sedan undersökningen slutförts.

På grund av detta Kungl. Maj:ts beslut slaktades tjugo av baggarna den 3 december 1947, varjämte tre baggar överfördes till statens veterinärmedicinska anstalt.

I skrivelse den 17 januari 1948 anhöll Svenska fåravelsföreningen, som är statsunderstödd, hos Kungl. Maj:t om ersättning för dessa 23 baggar. Kostnaden beräknades till sammanlagt kr. 31 810: 29.

De importerade baggarna voro försäkrade hos Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget för sammanlagt kr. 24 710: —, men vid prövning av fåravelsföreningens ersättningsanspråk fann bolaget sig ej vara ersättningsskyldigt. På grund av de särskilda omständigheterna i ärendet beviljade likväl bolaget ett anslag till fåravelsföreningen av kr. 12 355: —.

Den till Kungl. Maj:t ingivna framställningen om ersättning remitterades för yttrande till statskontoret och veterinärstyrelsen.

Statskontoret anförde: 'Enligt statskontorets mening skulle det leda till synnerligen vittgående konsekvenser, därest statsverket skulle ersätta från utlandet införda kreatur, som under karantänstiden befinnas vara behäftade med sådan sjukdom, att de ej få införas i landet. Statskontoret anser sig därför böra avstyrka föreliggande framställning om ersättning för ifrågasvarande, från Storbritannien importerade baggar.

Erinras må i detta sammanhang om bestämmelserna i 14 § kungörelsen den 9 december 1898 angående vad iakttagas bör till förekommande av smittsamma husdjurssjukdomars införande i riket. Enligt dessa bestämmelser är ägare av djur, som enligt föreskrifterna i nämnda författning varder dödat, ej berättigad att av allmänna medel undfå ersättning för djurets värde, även om enligt annan författning sådan ersättning skulle äga rum i fall, då djur för hämmande av smittsam sjukdom inom riket dödas. Vidare skola kostnaderna för djurs underhåll i karantänsanstalt m. m. gäldas av djurägaren.'

Veterinärstyrelsen yttrade: 'Någon i lag eller författning grundad rätt till ersättning av statsmedel i förevarande fall föreligger icke. Av Skandinaviska kreatursförsäkringsbolagets yttrande framgår, att föreningen icke heller från bolagets sida kan påräkna någon ersättning. Den frågan uppställer sig då, huruvida omständigheterna i förevarande fall kunna sägas vara sådana, att tillräckliga skäl föreligga att söka i extraordinär väg utverka statligt bidrag till täckande av uppkomna förluster. Därvid torde visserligen böra beaktas, att den uppkomna förlusten blivit mycket stor och föreningen därigenom kommit i ett synnerligen prekärt läge. Med hänsyn emellertid till dels att föreningen torde i viss mån själv bära skulden till den iråkade situationen, dels att ett beviljande av nåd av ersättning i förevarande fall skulle skapa ett synnerligen betänkligt prejudikat, finner veterinärstyrelsen sig icke kunna förorda en dylik utväg. Styrelsen avstyrker alltså bifall till ansökningen.'

Kungl. Maj:t fann likväl den 12 november 1948 skäligt med hänsyn till föreliggande omständigheter att tilldela Svenska fåravelsföreningen 13 000 kronor såsom bidrag till täckande av den förlust föreningen lidit i samband med importen av ifrågasvarande djur samt anbefalldes veterinärstyrelsen att utbetala beloppet från förslagsanslaget till Förekommande av smittsamma husdjurssjukdomar: Övriga utgifter (1948: 49 IX F 22).

Med anledning av vad sålunda förekommit ha vi ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen böra göras mot föredraganden, statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet Sträng.»

IX.

(Protokoll över folkhushållningsärendet den 21 juli 1948.)

av herrar *Jones Erik Andersson, Herlitz, Arrhén, von Friesen, Pettersson* i Norregård, *Swedberg, Olsson* i Mora och *Håstad*, vilka anförde:

»Den 21 juli 1948 utfärdade Kungl. Maj:t, efter föredragning och hemställan av statsrådet Kock, följande direktiv för priskontrollnämnden:

'Kungl. Maj:t, som ämnar framdeles till prövning upptaga frågan om de allmänna grunderna för den prisreglerande verksamheten i riket, anbefaller statens priskontrollnämnd och övriga myndigheter med prisreglerande uppgifter tills vidare i avvaktan härpå vid utövandet av sin prisreglerande verksamhet iakttaga följande riktlinjer.

1. Prishöjningar få icke medgivas annat än i sällsynta undantagsfall. Eventuellt uppkommande kostnadsökningar skola regelmässigt bäras inom befintlig marginal. Prishöjning får godkännas allenast i fall av så avsevärd kostnadsbelastning att den medför orimligt låg avkastning eller förlust för vederbörande företag eller bransch. Uppenbarligen förlustbringande priser för enstaka artiklar utgöra i och för sig intet motiv för prishöjning, så länge företaget som helhet icke drives med orimligt låg avkastning eller förlust. Prishöjning kan i sådant fall genomföras endast under särskilda förhållanden, exempelvis under förutsättning att kompenserande prissänkning på andra företagens produkter äger rum.

2. Höjda arbetslöner få i princip icke utgöra motiv för prishöjning.

3. Bedömningen av prisfrågorna skall i största möjliga utsträckning grundas på förhållandena hos de mest effektiva företagen, varvid dock graden av det föreliggande försörjningsintresset skall beaktas. Utgångspunkten för bedömningen av frågan om förekomst av orimlig kostnadsbelastning, som kan föranleda godkännande av prishöjning, skall således vara kostnadsläget hos dessa företag. Vid prissättningen böra dock beaktas de skiljaktigheter i fråga om kvalitet m. m., som kunna föreligga mellan olika företag inom samma bransch.

4. Hänsyn till den olika grad av komensation för inträdda kostnadsstegringar, som ägt rum under tiden efter krigsutbrottet hösten 1939, bör tagas endast i undantagsfall.

5. Minskad omsättning med därav följande ökning av de fasta kostnader per producerad enhet bör i regel icke utgöra godtagbart motiv för prishöjning.

6. Myndigheterna böra inom ramen för en allmän prisstabilisering inrikta sig på att avväga prisrelationerna på ett sådant sätt att snedvridning av produktion och distribution motverkas och en ändamålsenlig produktionsinriktning främjas.

7. Den prisreglerande verksamheten skall inriktas på att i all möjlig utsträckning genomföra prissänkningar. Övernormala vinster och margina-

ler böra utnyttjas för detta ändamål. Särskilt bör uppmärksammas förekomsten av monopolistiskt bestämd prissättning och möjligheterna till prissänkningar i sådana fall. Priskontrollnämnden bör söka få till stånd generella prissänkningssaktioner.

8. Myndigheterna böra låta sig angeläget vara att på lämpligt sätt upprätthålla god kontakt med näringslivet och dess organisationer.

Kungl. Maj:t uppdrager åt priskontrollnämnden att verkställa och före den 15 augusti 1948 till Kungl. Maj:t inkomma med utredning angående möjligheterna att för beställningsarbeten återinföra de för varor av standardkaraktär gällande bestämmelserna om prisstopp. Härvid bör beaktas även den intensifiering av nämndens prisövervakande verksamhet som i samband med en sådan omläggning av priskontrollen torde bliva erforderlig.

Det var en betydande skärpning av prisregleringen som ägde rum genom detta Kungl. Maj:ts beslut. Vi kunna icke ingå på en analys av de utfärdade direktiven i deras helhet. Särskilt vilja vi emellertid fästa uppmärksamheten vid en i punkt 1 fastslagen princip: 'Uppenbarligen förlustbringande priser för enstaka artiklar utgöra i och för sig intet motiv för prishöjning, så länge företaget som helhet icke drives med orimligt låg avkastning eller förlust.'

Vi förbise ingalunda, att starka skäl talade för kraftigt verkande åtgärder till motverkande av en befarad uppskrivning av prisnivån i landet. Vi våga icke uttala oss om hur långt det i detta hänseende var nödvändigt att gå. Vi vilja emellertid anmärka, att ganska goda utsikter för en i stort sett gynnsam utveckling skapats därigenom att ledande näringsorganisationer i juni 1948 — alltså kort innan Kungl. Maj:ts beslut fattades — på hemställan av statsrådet och chefen för finansdepartementet till sina medlemmar riktat en vädjan om återhållsamhet i prispolitiken. Och med avseende på den ovan återgivna regeln i punkt 1 av direktiven kunna vi icke underlåta att anmärka det principiellt betänkliga däri. Det synes oss orimligt att så anordna prisregleringen, att näringsidkare icke kunna erhålla rättelse beträffande 'uppenbarligen förlustbringande priser'. En sådan ordning sticker bjärt av mot de grundsatser som ligga bakom t. ex. förfogandelagens ersättningsregler. Liksom en näringsidkare enligt denna lag icke kan tvingas avstå varor med förlust, synes det oss vara en självklar förutsättning för prisregleringen, att förlustbringande avhändelser icke skola framtvingas. Det är också uppenbarligen högst tvivelaktigt, huruvida det av myndigheterna åsyftade resultatet kan uppnås på den väg som beslutet av den 21 juli utpekar. Man måste nämligen räkna med att sådan produktion som medför förlust icke kommer till stånd, för så vitt ej någon utväg utfinnes att framtvinga den. Åtgärden pekar sålunda hän emot en form för direkt produktionsreglering som ter sig mycket betänklig.

Särskilt anmärkningsvärt synes det sätt varpå den genomgripande skärpningen av prispolitiken åvägabragtes. Medan den lönestoppspolitik, som samtidigt genomfördes, helt naturligt kom till stånd under samverkan med arbetsmarknadens organisationer, sattes näringslivets organisationer nästan helt åsido vid prisregleringspolitikens utformning. Den vädjan om

förhandlingar, som från detta håll riktades till statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet Sträng den 25 februari ledde endast till en dags överläggningar (9 mars). Ett förnyat vädjande från Stockholms handelskammars sida den 3 juni ledde — enligt vad som upplysts i en skrivelse från handelskammaren till statsministern den 7 september — blott till det beskedet från statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet, att överväganden om principerna för den fortsatta priskontrollen påginge inom departementet och att, 'när dessa överväganden framskridit', inbjudan skulle utfärdas till ny diskussion. Kort efteråt (11 juni) avgavs till folkhushållningsdepartementet en enligt uppdrag, lämnat den 10 maj, upprättad promemoria, som sedermera lades till grund för Kungl. Maj:ts beslut den 21 juli. Det var ungefär samtidigt som statsrådet och chefen för finansdepartementet — någon gång i juni — utverkade nyss nämnda vädjan om frivilliga åtgärder för återhållsamhet i prisutvecklingen. Av nämnda promemoria erhöles representanter för näringslivet emellertid icke del förrän genom en skrivelse från statssekreteraren i folkhushållningsdepartementet den 10 juli. De inbjödos samtidigt till överläggningar i saken den 20 juli. Men dessa blevo lika litet ingående som i mars. De sträckte sig liksom dessa endast över en dag (20 juli). Påföljande dag utfärdade Kungl. Maj:t efter föredragning av statsrådet Kock — som förordnats att denna dag föredraga folkhushållningsärenden — de nya direktiven. Något allvarligt försök till meningsutbyten i denna för hela vårt näringsliv så betydelsefulla fråga gjordes alltså icke. Att vissa i nyss berörda promemoria upptagna frågor ställdes på framtiden kan — med hänsyn till den vittgående innebörden av vad som omedelbart blev Kungl. Maj:ts beslut — icke rubba något i detta omdöme.

På grund av vad som sålunda förekommit hava vi inom utskottet yrkat anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet Sträng och dåvarande konsultativa statsrådet Kock, på vars föredragning och hemställda beslutet den 21 juli fattades.»